

En kvinde, der repræsenterer syfilis; reklame for Dr. Abreus sanatorium for syfilitikere i Barcelona. Farvelitografi af Ramón Casas (1866-1932), ca. 1900. (Wellcome Collection, L0070284)

Et hundredårsminde om dansk dermatologis faderskikkelse

Bronzeplaketten fra 1921 til ære for professor Carl Rasch

Jørgen Serup og Henrik Permin

Carl Emanuel Flemming Rasch (1861-1938), professor og overlæge ved dermatologisk afdeling på Rigshospitalet har formet dansk og nordisk dermatologi (fig. 1). Han fik i anledning af sin 60-års fødselsdag i 1921 overrakt den plakette, som beskrives nedenfor (fig. 2A, 2B). Den blev til på initiativ af kolleger og elever. At give Rasch en plakette var en udsøgt markering, fordi han var æstet og samler, og selv havde en samling af "medicinske medailler". Plaketter til ære for fremtrædende personer blev tidligere brugt til at markere mærkedage i personens livsforløb. Raschs plakette er i særklasse, fordi den med to enkle illustrationer af høj kunstnerisk kvalitet formår at vise essensen af hans åndelige og professionelle liv. Essensen er fordybelsen i bøger og viden vist på forsiden og i patienten og klinikken samt undervisningen vist på bagsiden. Plaketten markerer den eventyrlige rejse, som Carl Rasch bragte dansk og nordisk dermatologi ud på [1,2].

Carl Emanuel Flemming Rasch

Carl Rasch blev født i København 7. februar 1861. Hans far var bogbindermester. Han blev medicinsk kandidat i sommeren 1885 som 24-årig til trods for, at han sideløbende havde studeret botanik i

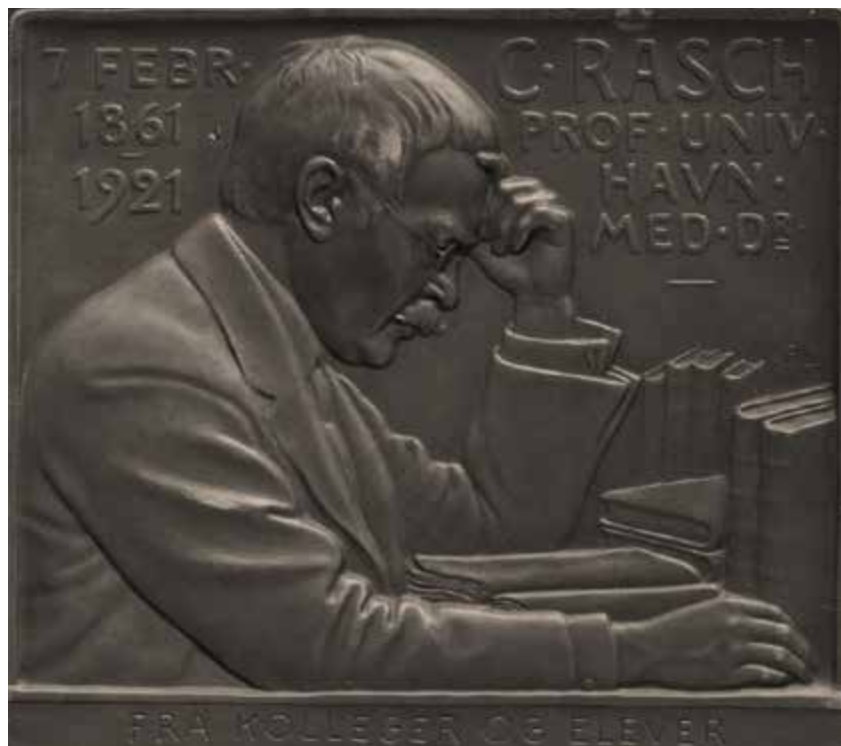

Figur 1. Professor Carl Rasch portrætteret i 1931 af Julius Paulsen i forbindelse med Raschs pensionering som 70-årig. Oliemaleriet findes ophængt på hudafdelingen, Bispebjerg Hospital vis a vis afdelingsauditorierne. (Foto: Nis Kentorp)

fire semestre ved universitetets planteanatomiske institut [3]. Efter korte ansættelser ved Det Kongelige Frederiks Hospital og Blegdams-hospitalet i København aftjente han militærtjeneste i søværnet på krydserfregatten *Fyen*, hviket nær havde kostet ham livet. Fregatten var befængt med tyfus, og han blev sat af i Kristiansand. Efter lang rekonvalescens blev han ansat på Oringe Sindssygehospitalet ved Vordingborg. Fra januar 1887 til juli 1888 var han fast kandidat på Det Kongelige Frederiks Hospital. Så kom en periode som vikar for praktiserende landlæger og fra oktober 1888 som praktiserende læge i København, hvorefter han i få måneder var kandidat på et børnehospital. Men dermato-venerologien spirede; allerede i december 1889 forsvarede han sin disputats om syfilitiske arthropatier [4]. Herefter kom der med støtte fra to legater en dermatologisk dannelsesrejse til Paris, Hôpital St. Louis hos professor Ernest Besnier (1831-1909) i et år, suppleret med ophold i London, Wien, Prag og Rom. Rasch siger selv – som aldrende – om opholdet i Paris, at det gav ham “en opfattelse af fagets retning, som har holdt sig til den dag i dag” [3]. Rasch var dedikeret og godt klædt på til en hjemlig dermatologisk karriere bygget på en bred faglig basis, der atypisk for tidens specialister indbefattede almen lægepraksis og psykiatri. Atter hjemme var Rasch assistent ved Kommunehospitalets prosector i to år. Her studerede han organmanifestationer af syfilis. Syfilis var en svøbe i tiden og årsag til invaliditet og død især hos børn.

Rasch var fra december 1893 til november 1897 reservelæge ved Kommunehospitalets IV afdeling for hud- og kønssygdomme med omkring 200 senge og en stor poliklinik, ledet af den imponante Alexander Haslund (1844-1906). Rasch havde siden 1888 haft en privat praksis i København.

I 1902 blev Rasch chef for den nyoprettede poliklinik for hudsygdomme på Det Kongelige Frederiks Hospital og i 1906 overlæge og docent ved IV afdeling, Kommunehospitalet efter Haslund [3,5]. Carl Rasch er forevigt på et afdelingsfoto som overlægen omgivet af kolleger og afdelingens øvrige stab (fig. 3). Rasch ventede på, at Rigs-hospitalets nybyggede dermatologiske afdeling med eget hus og 84

Figur 2A. Forsiden af plaketten fra 1921. Professor Carl Rasch koncentreret i studiet af en af sine mange bøger i en for ham karakteristisk læsestilling. Han brugte normalt en lille pude at hvile højre arm på for som flittig studiosus at undgå hudirritation som følge af tryk fra bordkanten, et problem han vel sagtens har erfaret.

sengepladser åbnede i 1911, og flyttede derefter over på Rigshospitalet. Han fik sit docentur med og varetog denne stilling til 1931, hvor han fyldte 70 [3,7].

Raschs docentur i dermato-venerologi blev i 1916 ophøjet til lærestolsprofessorat. Han var dermed placeret som den førende dermatolog i kongeriget – dog et kongerige med fagdermatologien samlet i Kø-

Figur 2B. Bagsiden af plaketten viser Carl Rasch, der undersøger en pige med prurigo Besnier, der er en hyppig hudlidelse hos børn og unge, og som ofte giver kløende eksem i albuebøjninger og knæhaser. Opstillingen med lup i hånd illustrerer grundighed og ønske om at kende manifestationernes detaljer. Til venstre i figuren ses Holger Haxthausen, som afløste Rasch som professor og overlæge ved dermatologisk afd., Rigshospitalet i 1931. Plaketten var lavet i en stor format (21 x 19 cm) og flere i lille format (66 x 58 mm). (Foto: J. Serup)

benhavn og meget lidt i provinsen. Det var en udfordring vedrørende fagets udvikling og udbredelse i Danmark og i Norden. Det var også en udfordring med de stærke personligheder blandt københavnske dermatologer. Beretningen nedenfor vil som et tværsnit beskrive Carl Raschs liv koncentreret om årene omkring 1921, årstallet for plaketten og midtpunktet i hans tid som overlæge i dermatologi.

Figur 3. Carl Rasch omgivet af kolleger og den øvrige stab, i næsten kongelig positur – typisk for chefpstillinger i datidens hospitalsfotos. Foto fra Raschs tid som overlæge ved Kommunehospitalets IV afdeling, ca. 1910. (Foto: Elfeldt)

Hud- og kønssygdomme i begyndelsen af 1900-tallet – Fra venero-dermatologi til dermato-venerologi

Den tid, Rasch virkede i, var i dermato-venerologien en ny epoke med mange store landvindinger. Fagets tyngde var i 1800-tallets kønssygdomme især syfilis med de mange sekundære og tertiære manifestationer i led, hjerte, hovedpulsåre, nerver og hjerne; dertil mange tilfælde af medfødt syfilis [7-9]. Hundredvis af senge på Almindelig Hospital og Kommunehospitalet var belagt med patienter med kønssygdomme. I slutningen af 1800-tallet tilkom Vestre Hospital, senere betegnet Rudolf Berghs Hospital, forbeholdt de registrerede offentlige fruentimmere det vil sige de prostituerede underlagt politilægens regelmæssige kontrol.

Gonokokken blev påvist af Albert Ludvig Sigismund Neisser (1855-1916) i 1897, og syfilis-spirokæten *Treponema pallidum* i 1905 af Fritz Schaudinn (1871-1906) og Eric Hoffmann (1868-1959). August Paul von Wassermann (1866-1925) introducerede i 1906 'WR-reaktionen' eller "at gøre en Wassermann", og som med stor sandsynlighed kunne påvise syfilis-antistoffer i en blodprøve og i rygmarvsvæsken. Bakteriologiens opdagelser medførte et paradigmeskifte i specialet, nu med et stærkt fokus på ætiologi. Det åbnede for ny terapi specifikt rettet mod den ætiologiske agens. De gamle terapier var efter fransk tradition symptomorienterede og farverige: blå metylrosanilin, rød merbromin (kviksølv), rødviolet kaliumpermanganat, gul-brunt jod, sort tjære etc. I 1909 fremstillede Paul Ehrlich (1854-1915) og medarbejdere ved Charité hospitalet i Berlin det første organiske arsen præparat rettet mod *Treponema pallidum*, "Haka 606" (Salvarsan) til intravenøs infusion; i 1912 fulgte Neosalvarsan til oralt brug. Rasch fik en særlig sending medicin fra Berlin og gik hurtigt og aktivt ind i brugen af Salvarsan, der kunne helbrede syfilis i omkring 80 % af tilfældene [8]. En af hans første patienter døde af behandlingen, hvilket affødte en livlig korrespondance med Paul Ehrlich. Behandlingen blev suppleret med de gamle kviksølvpræparater som salve eller injektion givet i toksiske doser med salivation og eventuelt løse tænder som følge; den såkaldte 'merkuralisation'. Rasch gav forfatterinden Karen Blixen (1885-1962) denne kombinationsbehandling. Hun beskrev behandlingens komplikationer med ordene "en time med Venus, ti år med Merkur, det vil sige kviksølv" [10]. I stedet for kviksølv kunne anvendes bismut injektion givet i hofteregionen, synligt og afslørende på røntgenbilleder livet ud. Disse fremskridt littede byrden af syfilis gevaldigt, og der blev nu kræfter til at udvikle dermatologien.

Årsberetningerne for Rigshospitalets hudafdeling viser følgende tal for børn døde i afdelingen af kongenit syfilis: 1912: 14, 1921: 3, 1931: 2, 1941: 0, 1951: 0. I 1916 kom Welander-hjemmene for kærlig opfostring af de mange syfilitiske børn til med professor i dermatologi Edvard Ehlers (1863-1937), som den drivende kraft i Danmark [9]. Efter anden verdenskrig kom penicillin, der overgik Salvarsan i effekt og sikkerhed.

Langt om længe, i 1948, indførtes syfilisscreening af gravide med penicillinbehandling af de WR-positive. Men det var Salvarsan sammen med smitteopsporing baseret på WR reaktionen, der drev fremskridtet i syfilisbehandlingen i tiårene forud for penicillinet.

Hudsygdommene var en diagnostisk rodekasse, som i 1800-tallet var genstand for et større antal nosografisk eller nosologisk baserede systemer [12]. Der var som eksempel ca. 30 forskellige tilstande betegnet 'lichen' eller 'lichenoidé', efter det deskriptive 'lichen' (botanisk betegnelse for lav). Ganske mange sådanne enheder findes i moderne dermatologi, forlenet med en behagelig mystik. Også 1700-tals termen 'lupus' (af ulv, ulvebid – forstået som en aggressiv hudlidelse i ansigtet) lever videre som lupus vulgaris, lupus pernio og lupus erythematosus. Det var som bekendt den danske nobelpristager Niels Ryberg Finsen (1860-1904), som introducerede lysbehandling af lupus vulgaris, hudtuberkulose i ansigtet. Det skabte fotodermatologien, der hurtigt blev verdensomspændende og banede videre frem mod radioterapien.

Udviklingen af histopatologien, mykologien, virologien, allergologien og onkologien med dermatologisk relevans løb hurtigt i Raschs tid. Rasch var primært kliniker og hurtig til at interessere sig for nye sygdomsopfattelser inden for eksem og kontaktallergi [13]. Fotografiet afløste moulagerne. Dermatologien blev mere faktuel og rationel. Skiftet slog markant igennem i fagområdets litteratur; nu hed tidsskrifterne *Archives of Dermatology*, *British Journal of Dermatology*, *Dermatologica*, *Clinical and Experimental Dermatology*, *Investigative Dermatology* etc., hvor tidsskrifterne tidligere havde heddet *Archives of Dermatology and Syphilology*, *Archive für Dermatologie und Syphilis*, *Annales de Dermatologie et Syphilographie* etc. Der opstod kun enkelte venerologiske fagtidsskrifter i kølvandet på dermatologiens avancement.

I den første del af 1900-tallet skete der en betydelig generel udvikling i medicinen baseret på udviklingen inden for kemi og fysik med inddragelse af talrige iagttagelser og beskrivelsen af nye sygdomsbilleder. Dette påvirkede også dermatologien. Laboratorierne fik en central betydning. De kemiske undersøgelsesmetoder blev anvendt

ikke alene til de rene videnskabelige undersøgelser, men i stort omfang inddraget i det kliniske arbejde. Wassermann-reaktionen er nævnt ovenfor. De gamle kliniske skøn erstattedes på mange områder af tal som mål for sygdom. Fysiologien og organundersøgelser med blandt andet røntgenfotos blev udviklet.

Den farmakologiske fysiologi med dyreeksperimentelle forsøg som basis for studiet af lægemidlers omsætning og virkning tog fart. Rationel farmakoterapi var født og i hastig vækst. Lokalbehandling blev vidtgående overhalet af effektive systemiske behandlinger og tekniske metoder, eksemplificeret i vor tid ved biologisk medicin og laser teknologi. Hospitalsdermatologien har i takt hermed mistet næsten alle sengepladser. Men primærsektoren er blevet udbygget og nu ens udbredt i landet. Faget har fået et større antal subspecialiteter. Som en luksus er den æstetiske dermatologi kommet til. Men faget er i dag vedrørende klinisk undersøgelse og diagnostik meget som på Raschs tid.

Plakettens tilblivelse og dens illustration af Carl Rasch

På plakettens forside studerer Rasch dybt koncentreret i bogens tekst, hensat i tankens univers (fig. 2A). Illustrationen har som muligt forlægt et foto fra Raschs yngre dage taget i hans eget veludstyrede hjem i Amaliegade 13 i København (fig. 4). Rasch lod sig vistnok nødtigt fotografere. Foto og plakette mangler en lille pude under højre albue, som Rasch normalt brugte for at bøde på bordkantens skarphed [6].

Rasch ønskede løbende at samle al faglitteratur om dermato-venerologi. Hans bogsamling på Rigshospitalets hudafdeling var på ca. 10.000 bind. En større del af samlingen står i dag på Bispebjerg Hospitals hudafdeling. Samlingen inkluderede alle større dermatologiske tidsskrifter siden 1890'erne og monografier og atlas tilbage til begyndelsen af 1800-tallet. Som søn af en bogbinder og bibliofil gjorde han meget ud af, at bøger og hæfter blev smukt og solidt indbundet, oftest med bindets indside og slutside kunstnerisk udført med et marmoreret farvetryk i osmannisk stil, såkaldt ebru, som det anvendtes i tiden i

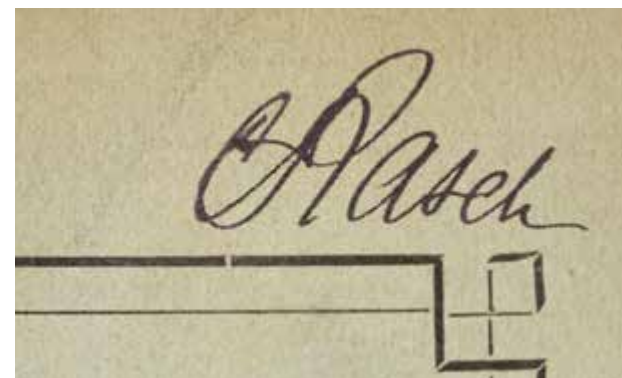

Figur 4. Foto af den yngre Carl Rasch siddende i sit hjem i færd med studier af bøger. Dette fotografi er fra omkring 1905 og har muligvis inspireret plakkettens forside vist som fig. 2A. Rasch udviklede med tiden en af landets største private kobberstiksamlinger og havde vidstrakte interesser i kunst, sprog og andre områder, der lå uden for dermatologi. (Foto: Rigsarkivet)

eksklusive bogværker. Rasch fik et personligt ex libris udført i 1918 af tegner og konservator Hans Viggo Westergaard (1870-1928) i en kunstlet stilart med rådyr, skønvirke ranker og en vandret slangestav, hvor slangen hvislede i retning af tre tro-håb-kærlighed roser på et skjold. Det passede ikke til Raschs gemyt og er ikke set anvendt af ham i hans mange bøger. Derimod skrev han konsekvent sin signatur i randen af omslaget eller indklæbede en lille og beskeden mærkat med angivelse "Med. Dr. C. Rasch" (fig 5A, B, C). Han ville antagelig ikke degradere ebru-trykkets skønhed mere end strengt nødvendigt.

Tilbage i 1877 og i 1879 havde den første overlæge ved Kommunehospitalets IV afdeling, Carl Sophus Marius Neergaards Engelsted

Figur 5A. Professor Rasch signerede ofte de bøger han anskaffede, altid på en diskret måde i titelbladets eller omslagets rand og udført med pen i ekstravagant skråskrift, som tidens personligheder typisk gjorde.

(1834-1914) udgivet fagets første danske fagbøger om kønssygdomme henholdsvis hudsygdomme i 1877 og 1879. Men det blev Carl Rasch, som påbegyndte den nye udvikling af dermatologiske håndbøger og lærebøger i Danmark og i Norden med særlig vægt på dermatologien, som i Raschs tid i takt med udviklingen af faget fik dominans over venerologien.

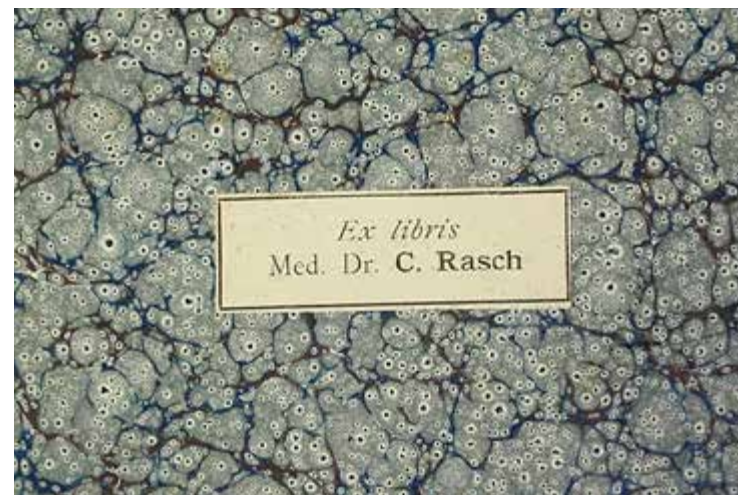
Rasch lagde fagligt stor vægt på detalje og grundighed. I spøg sagde man om ham, at "han var professor i sjældne hudsygdomme". Han så at sige talte støvdragerne på sygdommenes manifestationer. Sansen for detalje, systematik og ætiologi kommer til udtryk i hans store håndbog *Hudsygdomme og deres Behandling* udgivet i 1905, fulgt af en 2. udgave i 1909 og en 3. i 1927, denne med en 1."levering" i 1925 [13]. Førsteudgaven var forudgået af tre udgivne såkaldte 'leveringer', det vil sige opdeltede hæftettryk eller prøveeksemplarer solgt gennem boghandlere, den første i 1902, og den tredje i 1903. Førsteudgaven var på 545 side med 138 figurer; 3. udgave på 633 sider med 354 figurer. Den nye håndbog blev rost af anmeldere i Danmark og Norge for dens grundighed og velformulerede tekst, men den blev også kritiseret for at være for omfattende for studenter og praktici og med for mange litteraturreferencer – udtømmende referencer var Raschs adelsmærke [14,15]. Raschs håndbog blev den officielle læ-

Figur 5B. Raschs diskrete ex libris af størrelse 13×25 mm limet på bogbindets inderside, der er udført i flerfarvet ebru. Dette ebru er lavet med et redskab mindende om en redekam, som i sakkaderet bevægelse førtes hen over et vandbad med forskellige farveemulsioner i overfladen, hvorefter et stykke papir forsigtigt lagt på vandoverfladen absorberede kunstværket. Dette aftryk tjente som original til det serieproducerede aftryk anvendt ved bogens indbinding. Ex libris var i begyndelsen af 1900-tallet normal meget større, ofte omkring 6×10 cm.

rebog i dermatologi i medicinstudiet i Norge ligesom naturligvis i Danmark. Hans bog bidrog sammen med hans pres på universitetet til, at dermatologi blev eksamensfag i 1923. Venerologien blev dækket af den senere overlæge på Frederiksberg Hospitals hudafdeling, Harald Boas (1882-1961) i lærebogen *De Veneriske Sygdomme for Læger og Studerende* udgivet i 1919 med et 1. halvbind udgivet i 1915; den udkom i seks udgaver [16].

Dermato-venerologien havde med Raschs og Boas' håndbøger på tilsammen 1120 sider sat målet højt og langt overskredet hvad rimeligt var for de medicinstuderende. Overlæge Svend Lomholt (1888-1949),

Figur 5C. Enkeltfarve ex libris anvendt i et bogomslag uden kunstnerisk indgriben; emulsionsaggregater ses som runde fedtperler i vandet med en struktur, der fremtræder nøgtern og minder om en vævstruktur. Galde fra dyr anvendtes som emulgator. Rasch lod næsten rutinemæssigt sine bøger erhvervet som hæfte indbinde smukt og solidt. Bag Raschs bibliofili og interesse for studier i bøger lå præget fra faderen, bogbindermesteren.

Finseninstituttet, kom efter Raschs afgang som professor med to noget kortere lærebøger; *Kønssygdommene og deres Behandling* i 1933 på 212 sider og *Hudsygdommene og deres Behandling* i 1934 på 327 sider, begge bøger skrevet med undertitel *Kortfattet Fremstilling for Den Praktiserende Læge*, tilsammen 539 sider [17,18]. Raschs efterfølger som professor i dermatologi ved Rigshospitalet, Holger Rosen Haxthausen (1892-1959) blev den, som for alvor gav køb på den elysiske fordring. Han kom med en realistisk og samlet lærebog for studenter i faget dermato-venerologi: *Kortfattet Lærebog i Hud- og Kønssygdomme* udgivet i 1939 [19]. Bemærk ordet kortfattet sat først i titlen! Haxthausens bog, der var skrevet direkte for medicinske studenter, havde i 5. udgave fra

Figur 6. Professor Carl Rasch i formentlig arrangeret opstilling, hvor han med lup undersøger pige med prurigo Besnier vist på plakettens anden side uden at vide, at foto skulle bruges som muligt forlæg til denne; forstillingen illustreres af den skældske mimik hos lægen i baggrunden i billedets midte. Men situationsfotoet var ikke egnet som forlæg, da Raschs tilfældigt prægede positur og brug af lup ikke viste hans personligheds grundegenskab af skarp-hed. Der findes et andet foto af en prøveopstilling i samme lokale og noget tilsvarende opsætning, hvor en læge undersøger en anden læge uden brug af lup. De forskellige fotos viser, at kolleger og venner i afdelingen var bredt engageret i plakettens forberedelse. (Original fra gammelt fotoalbum)

1959 i alt 323 sider og inkluderede som titlen siger venerologi. Senere lærebøger i faget af Professor Hugh Zachariae, Aarhus (1925-2016) og nyere forfattere har holdt sig til Haxthausens format. Udviklingen afspejler en med tiden større vægtning af formidling, der er realistisk i forhold til læserens faktiske behov.

Plakettens anden side viser Carl Rasch som den grundigt undersøgende kliniker med lup i hånd og blikket rettet mod detaljer (fig. 2B). Det er næppe tilfældigt, at det er en pige med eksem lidelsen prurigo Besnier, i dag betegnet atopisk dermatitis ('det hjemløse eksem'), idet

denne til høfeber og astma koblet lidelse med kliniske træk af hudallergi fremdeles er mystisk og uden logisk plads i et hierarkisk system af allergiske sygdomme. Hans læremester og mentor var jo professor Ernest Besnier (1831-1909) i Paris. Gamle fotos, der helt tilfældigt er faldet i forfatterens hænder, fortæller historien bag plakettens illustration. Der blev på Rigshospitalets hudafdeling formentlig i 1920 taget fotografier af forskellige personopstillinger til brug for kunstneren (fig. 6 og 7A-B). De viste fotografier er i mindste detalje gengivet i bronze og uden tvivl det fotografiske forlæg til plaketten. En sygeplejerske blev anvendt som substitut for Carl Rasch. Den måde, hun holder luppen på, er præcis den på plaketten viste. Der blev også taget et foto af Rasch, der undersøger den samme pige med lup, men positur og håndstilling virker noget tilfældig på dette foto, hvorfor kunstneren har brugt fotografiet med sygeplejersken i Raschs sted. Opstillingen bærer præg af, at Rasch formentlig ikke har anet at formålet var at udvirke motivet til en plakette; den skældske herre i baggrunden indikerer dette. Lægen til venstre er Raschs efterfølger, professor Holger Haxthausen.

Plaketten bar årstal for Raschs fødsel og 60-års fødselsdag, 7. februar 1861 hhv. 1921. Plaketten var FRA KOLLEGER OG ELEVER skrevet i store bogstaver som en undertekst på plaketten.

Plaketten er udformet af billedhugger og medaljør Knud Gunnar Jensen (1863-1948) med signatur Gunnar J. Han var uddannet ved Kunstakademiet og gennem studier i Paris. I mange år var han ansat ved Den Kongelige Mønt, hvor han stod for udformning af stempler til at slå mønt med. Gunnar Jensen har lavet bronzeplaketter til ære for en række prominente danskere som f.eks. Brygger Carl Jacobsen.

Man kan undres over, at Carl Rasch plaketten ikke var blevet til på initiativ af Dansk Dermatologisk Selskab, som han var medstifter af i 1898 og formand for i hele tre perioder, 1906-1909, 1915-1919 og 1923-1925. 'Hullet' i formandskabet i 1919-1923 og hans genvalg i 1923 har sin særlige forklaring og belyser, hvorfor det blev kolleger og elever og ikke Dansk Dermatologisk Selskab, som stod for plakettens tilblivelse. Rasch var kommet på kant med selskabet, var udtrådt som formand i 1919 i protest og kom ikke til selskabets møder i en længere

Figur 7A. Arrangeret opstilling med en sygeplejerske, der i Raschs sted undersøger pigen vist i fig. 6. Dette foto er præcist i scenografi og klart i budskab. Det er det direkte forlæg til plaketten. De mørke partier på pigens knæ er stenkulstjære anvendt i behandlingen.

periode derefter uagtet at møderne, som skik var, fortsat foregik i hudafdelingens auditorium i stueetagen få meter fra Raschs kontor.

Rasch udtalte åbent, at han ikke var interesseret i organisatoriske og kollegiale forhold, altså det pekuniære, hvilket ikke var en ideel profil for en formand for Dansk Dermatologisk Selskab i en tid, hvor opbygning af primærsektoren var i svøb. Han var først og fremmest interesseret i faglig klinisk viden og gav et stort antal patientdemonstrationer ved Dansk Dermatologisk Selskabs møder [20]. Men or-

Figur 7B. Arrangeret fotografisk opstilling af bipersonerne, baggrund og ramme med den elegante Haxthausen til venstre side, fulgt af læge med notesblok, mulig børnelægen og allergolog Kaj Hedemann Baagø (1888-1982), som havde skrevet om prurigo Besnier hos børn, samt sygeplejersken Hiort, også vist i figur 7A. Selv små detaljer i påklædning og inventar er kopieret ind i plaketten, som derved får et ægte og originalt udtryk på et kunstnerisk højt niveau med god balance mellem den optrædende solist, professor Rasch, og baggrunden og indramningen. Kompositionen er scenisk som var det en opera i et teater. (Original fra gammelt fotoalbum)

Figur 8. Carl Rasch en face i brysk fremtoning, hvor en skarp replik som "ved De ikke det" i diskussion med en anden dermatolog vil blive accentueret i mangel på venlighed i kraft af kropssproget og blikket. Foto fra omkring 1915. (Original fra gammelt fotoalbum)

ganisator var han jo, når formålet var faglig viden eller Norden. Han var initiativtager til oprettelsen af Nordisk Dermatologisk Forening stiftet i 1909 i København og præsident for den første nordiske kongres i København i 1910. Han var denne forenings mangeårige generalsekretær. Foreningen organiserede og organiserer fortsat hvert fjerde år nordiske kongresser på skift i de nordiske lande.

I 1909 havde Rasch for første gang nedlagt sit formandsmandat i Dansk Dermatologisk Selskab i anledning af en konflikt mellem selskabet og lægeforeningen. Rasch var lidt vel sårbar over for kritik og irriterede af og til navnlig de ældre medlemmer ved sin egen sarka-

stiske form for kritik, som kunne ende med "ved De ikke det?"; en anden version var "hvad skulle det ellers være?" [21]. På en face foto er Rasch brysk af udstråling (fig. 8). Han beskrives som sky af væsen og kejtet i omgangsform. Der var i det hele taget ved selskabets møder en spændt tone med tordenvejr i luften båret af de satte mænd på første stolerække. Lynet var ofte Raschs jævnaldrende kollega Ludvig Valdemar Nielsen (1857-1931), overlæge ved Frederiksberg Hospital. Han var som Rasch en skarp diagnostiker og dertil stejl og ufravigelig i sine synspunkter. Han manglede synet på det ene øje, men man sagde, at han så dobbelt så godt som andre. Det affødte vældig animositet, at Rasch ved selskabets møde den 1.5.1918 havde sagt "pjank" om en udtalelse af Ludvig Nielsen [22]. Konflikterne toppede 1919, altså på det tidspunkt bronzeplaketten blev til. Ved selskabets møde 1.10.1919 gik det rent galt: en netop indlagt patient med en angivelig spændende form for eruptiv hudtuberkulose blev demonstreret. Under diskussionen trak Ludvig Nielsen i stilhed patienten over til vinduet og fremdrog og viste ud i forsamlingen en scabiesmedie! Så afgik Rasch som formand, og han kom ikke til møderne i selskabet, som herefter fik [Peter Christian] Olaf Jersild (1867-1950) som formand. Denne advokerede, at møderne grundet professorabsenteringen med nedtoning af fremvisninger fra Rigshospitalet skulle flyttes væk fra Rigshospitalet og i stedet afholdes på Kommunehospitalet. Der var fraktioner i selskabet, og Jersild/Nielsen var den ene. Men Raschs faglige tyngde var stor og funderet, og han genvalgte uden modkandidat i 1923 som formand for selskabet i anledning af dets 25-års jubilæum, som naturligvis skulle have fagets største skikkelse som personen i centrum af festligheden. Ludvig Nielsen og Olaf Jersild blev senere æresmedlemmer af Dansk Dermatologisk Selskab, hvad Rasch aldrig blev. Men han blev æresmedlem eller korresponderende medlem i et stort antal europæiske dermatologiske selskaber samt selskaber i USA og Japan. I 1922 blev han ridder af Dannebrog.

Da verdenskongressen i dermato-venerologi afholdtes i København i 1930 på Christiansborg Slot, var det helt naturligt, at Carl Rasch på falderebet af sit embede blev kongressens præsident, med professor

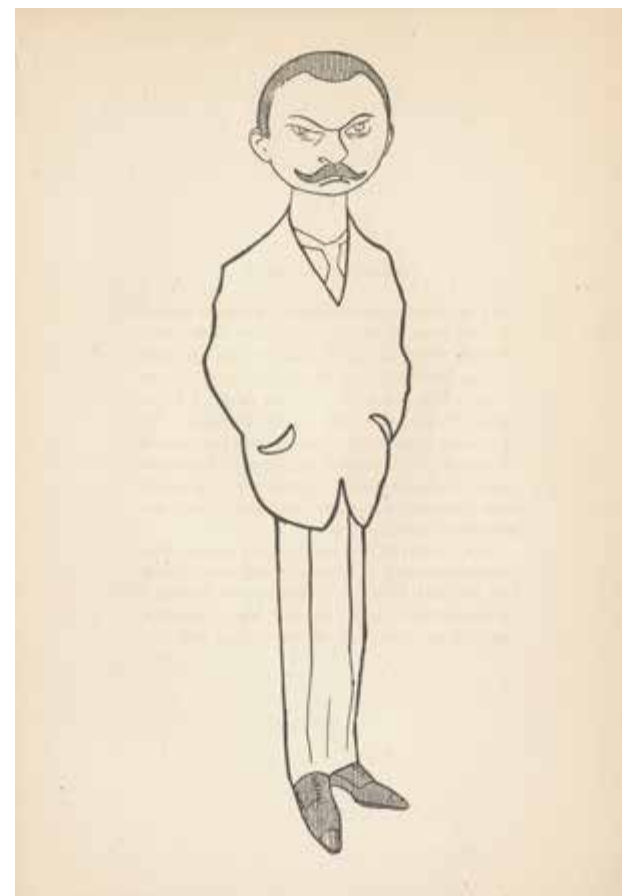
Svend Lomholt (1888-1949) fra Finseninstituttet som den meget aktive generalsekretær [23]. Kongressen blev åbnet med taler af Kong Christian 10., statsminister Thorvald Stauning og professor Carl Rasch, der holdt sin tale på fransk. I visionen for fremtiden pegede Rasch på “la psychodermatologie et la paléo-dermatologie”, det vil sige konstellationen psyke-hud og genetikken! Eftertiden indfrieede dette. Det aldeles dominerende sprog ved kongressen var fransk. Fagets internationale førerskikkelser var mødt op i stort tal.

Ved selskabets 50-års jubilæum i 1949 var festskriftets korte fortale “Carl Emanuel Flemming Rasch: In Memoriam” skrevet af Raschs efterfølger, professor Haxthausen, der vel sagtens var involveret i bronzeplakettens tilblivelse i 1921 og en del af vennekredsen [24]. Der er ingen oplysning om, at Dansk Dermatologisk Selskab derudover hædrede Rasch officielt ved hans 60-års fødselsdag i 1921 eller i forbindelse med hans død. Det ovenfor nævnte om friktion mellem selskab og person belyser, hvorfor plaketten kom fra kolleger og venner og ikke fra Dansk Dermatologisk Selskab. I historiens klarsyn hævet over kalamitet står Carl Rasch som fagets og generationens indiskutable ledende skikkelse og samtidig som dets mæcen udmøntet i hans testamentariske donationer. Det var hans faglige fordybelse, flid, fokus og generøsitet og ikke hans personlige væsen eller politisk manøvrering, som gav hans position i fagets historie. Det udstilles diskret på plaketten og ses, når man kender historien bag.

Carl Raschs sidste år og hans testamentariske donationer

Raschs sidste år i embede blev præget af sygdomsperioder, og han sås kun lidt i fagkredsene efter pensioneringen i 1931. Han var mærket af sygdom. Præsidering af verdenskongressen i 1930 var hans sidste aktivitet i et stort forum. Carl Rasch døde den 6. juli 1938. Kollegaen, overlæge ved Frederiksberg Hospital Arne Kissmeyer (1889-1939) skrev en personlig nekrolog trykt i Hospitalstidende allerede seks dage efter

Figur 9. Carl Rasch var ugift. Det gav anledning til en nidkær karikatur ved tidens kendte tegner Alfred Schmidt [26]. Kommentaren til figuren causerede på en perfid måde om Raschs orientering i forhold til de to køn.

Raschs død: “tiden og dens trofaste følgesvend glemslen gjorde den ensomme end mere ensom”. Det indikerer, at en demenstilstand skred frem i hans sidste år [6]. Rasch var den sidste tid bundet til en stol, idet han snublede i et gulvtæppe og brækkede benet. Personskildringen i flere nekrologer hæfter sig ved, at Rasch var kølig, indesluttet, kantet, præget af stor beskedenhed, og med ulyst til at stille sig i forgrunden [5,6]. Men taknemmeligheden for Raschs indsats for faget lyser op overalt, udtrykt som “hans navn er skrevet med blivende skrift i dermatologiens annaler”. Nekrologen i *British Journal of Dermatology* hædrede Rasch med ordene “Jeg tror, det er rimeligt at sige, at han

Figur 10. Gravsten over Carl Rasch på Assistens Kirkegård. Stenen er udstyret med bronzeplaketten i stort format og med begge sider vist. Ved stenens fod ligger hans fars gravsten lavet som en udfoldet bog symbolsk som den, Carl Rasch læser i på plaketten på stenen; far og søn forenet omkring bogen. Stenen må vurderet ud fra dens tekst om tilknytningen til universitetet være sat af Københavns Universitet, som i øvrigt ved modtagelse af arven fra Rasch som det eneste særlige modkrav i testamentet påtog sig ud af legaternes afkast at vedligeholde familiegravene. (Foto: J. Serup)

fra begyndelsen til slutningen blev betragtet som den uovertrufne autoritet i de fire skandinaviske lande” [25].

I nekrologen ved Arne Kissmeyer beskrives Raschs private hjem som udstyret borgerligt og fint med møbler og orientalske tæpper, hyacinter og blomster, kobberstik på væggene, og naturligvis bøgerne (fig. 4) [5,6]. Han var samler. Rasch havde skrevet en bog om orientalsk tæppekunst i 1911. Han var i en årrække medlem af bestyrelsen for Foreningen Kunstindustrimuseets Venner og livet igennem levende interesseret i botanik, filologi og sprogets forædling og præcise brug. Han spændte på samme tid både dybt og snævert i det faglige og bredt i æstetik og kultur. Rasch var ugift, hvilket i øvrigt gav anledning til en trykt temmelig nidkært kommenteret karikatur (fig. 9) ved tidens kendte tegner Alfred Schmidt [26].

Allerede i 1907 havde Rasch oprettet sit testamente, med senere codiciller i 1917, 1924, 1928 og 1932 [26]. Han betænkte sin store formue, 524.000 i 1939, til Københavns Universitet med seks formål og modtagere: den dermatologiske universitetsklinik i København, det lægevidenskabelige fakultet ved Københavns Universitet (rejselæge til unge dermatologer), Dansk Botanisk Forening, Dansk Dermatologisk Selskab, Københavns Universitets Medicinsk-Historiske Museum (som

Figur 11. Rigshospitalet, dermatologisk afd. H i vinterklædning. Ambulatoriet var i stuen til venstre, professorkontor (tre rum en suite med sekretær, kontor og undersøgelsesrum i stuen til højre fulgt af auditoriet bag trefagsvinduerne i facadens fremskudte del. På første og anden sal var der sengeafsnit med 4 × 21 senge og på kvisten oprindelig vagtværelse og boliger, siden kontorer og laboratorier. I den fremskudte del af kvisten husedes afdelingsbiblioteket, den Raschske bog- og tidsskriftsamling.

også modtag hans medaljesamling), og endelig det filosofiske fakultet ved Københavns Universitet “til en filolog, der studerer henholdsvis de europæiske eller lilleasiatiske ursprog og danske mundarter (idiomer)”. Rasch var mæcen og betænkte som anført blandt andre Dansk Dermatologisk Selskab, selv om dette selskab havde budt ham genvordighed.

Bronzeplaketten fulgte Rasch efter døden. Den er sat på hans gravsten på Assistens Kirkegård (fig. 10). På jorden foran hans sten ligger faderens gravsten, der er lavet som en udfoldet bog.

Fordybelsen i fagets viden, det kliniske patientarbejde og undervisningen var hans fokus. Den treenighed fulgte hudafdelingen på Rigshospitalet ved de senere professorer, sidst Gustav Asboe Hansen (1917-1989), som var den, der for alvor indførte moderne eksperimentel dermatologi på afdelingen og i dansk dermatologi [2,28].

Hudafdelingen blev som led i en større forandring af sygehusvæsenet lukket 1.7.1996 (fig. 11). Bygningen er revet ned i 2014 og erstattet af en ny nordlig fløj til Rigshospitalet. Med lukningen af afdelingen forsvandt dermatologien fra Rigshospitalet, og fagets betjening af hovedstadsregionens borgere blev koncentreret på hudafdelingen på Bispebjerg Hospital, som også absorberede Finseninstitutets aktivitet med forskningen i lys og venerologien fra Rudolf Berghs Hospital. Den i 1800-tallet meget store IV afdeling på Kommunehospitalet var i perioden op til anden verdenskrig blevet stærkt reduceret og sidenhen overført til en nyoprettet hudafdeling ved Hvidovre Hospital. Denne blev senere videreført som en stor og samlet afdeling på Bispebjerg Hospital, der således har rod i alle de klassiske hudafdelinger i København; dette i alle led med Københavns Kommune eller staten som ejer. I forløbet skete der sideløbende en afvikling eller ændring af det førhen statsligt ejede hospitalsvæsen med Rigshospitalet i fronten til fordel for et amtskommunalt og senest regionalt ejerskab.

Sygdomsforståelsen, undersøgelsesmetoderne og behandlingerne har udviklet sig kolossalt siden Raschs tid; men den kliniske undersøgelse, tolkningerne og det righoldige dermatologiske diagnoseregister med karakter af en meget stor delvis usorteret frimærkesamling er i vor tid fortsat udfordrende helt i Raschs ånd og med hans akkuratess som ideal; forhåbentlig fulgt af Raschs vægtning af den realistiske kobling af behandlingen til patientens ve og vel. I året for plaketten fik Rasch i anledning af 60-års fødselsdagen følgende omtale i Berlingske Tidende: "Professor Rasch vil på sin fødselsdag blive mindet ikke blot som den fremragende videnskabsmand, men også som den humanitænkende og forstående læge" [29].

Tingsliggørelsen af mennesker er i moderne tid udbredt og rækker også langt ind i klinisk praksis, båret af ultimative krav fra flere store systemer og drevet af hastige omstruktureringer med stordrift og høj logistisk effektivitet. Tingsliggørelse af mennesket er nylig beskrevet som den ottende dødssynd af lægen Ole Johannes Hartling (f. 1946), tidligere formand for Etisk Råd [30]. Rasch var, om end fåmælt og sky af natur, primært engageret i mennesket – især det særprægede – og i

sygdommen hos personen, som det illustreres på plaketten; hans tjenester som ung ved Sindssygehospitalet i Vordingborg og som landlæge havde sat spor. Han dyrkede det kasuistiske og det kliniske og holdt sig mest til det, uden særlig lyst til laboratiemæssig forskning. Den humane side af den tillukkede Rasch blev ikke åbenlyst deklareret eller særligt fremhævet i hans kontakt med andre eller i klinikken, snarere tværtimod. Kombination af høj faglighed, integritet og human tilgang er aktuel som lægeetisk rettesnor for dermatologer og kliniske praktici og fortjener at fastholdes som et professor Carl Rasch in memoriam. Vor tid byder på mange og hastige tekniske fremskridt, der med rette imponerer ja begejstrer, dog let flytter den klinisk arbejdendes tanke og handling væk fra lægens egentlige opgave som vejleder i tjeneste for 'hin enkelte' ud fra just den enkeltes forudsætning, mulighed og ønske [31]. Der er dansk kulturarv i dette.

Litteratur

1. Asboe-Hansen G. Dermatologi og venerologi. I: Ellehøj S, ed. Københavns Universitet 1479-1979. København: GEC Gads Forlag, 1979;VII:446-8.
2. Bonnevie P. Dermatology in Denmark. *Int J Dermatol* 1983;22:193-200.
3. Rasch C. Selvbibliografi. København: Ordenskapitlet, Det Kgl. Hof, 1925.
4. Rasch C. Læren om de syfilittiske arthropatier. København: CA Reitzel, 1889 [disputats].
5. Jersild J. Olaf Jersild. I: Bonnevie P, Fenger VA, Bro V (red.) *Min far var læge*. København: Lohses Forlag, 1965;145-61.
6. Kissmeyer A. C. Rasch [nekrolog]. *Hospitalstidende* 1938;81:681-4.
7. Perdrup A. Dansk Forening til Kønssygdommens Bekæmpelse 1902-1990 og Welanderhjemmene i Danmark 1905-1954. *Bibl Læger* 1990;182:110-28.
8. From E. Venerologiens historie. I: Veien NK, Frenzt G, Sand Petersen C et al. (red.) *Dansk Dermatologisk Selskab 1898-1998*. København: Dansk Dermatologisk Selskab, 1998;65-280.
9. Rasch C. Om behandling af syfilis. *Nordisk Bibliotek for Terapi* 1922;3:1-29.
10. Blixen K. Sidste Fortællinger. Kardinalens tredje historie. København: Gyldendal & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2016;77-97.
11. Hosack D. A system of practical nosology: to which is prefixed, a synopsis of the systems of Sauvages, Linnæus, Vogel, Sagar, MacBride, Cullen, Darwin, Crichton, Pinel, Parr, Swediaur, Young and Good, with reference to the best authors on each disease. New York: CS van Winkle, Printer to the University, 1821 (tilgængelig gennem Google Library).

12. Serup J. Tændstikæskesygdomme i 1918 – til den ærede læsers orientering. *Medicinsk Forum* 1980;33:155-8.
13. Rasch C. *Hudens Sygdomme og deres Behandling*. København – Kristiania: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, 1905.
14. *Berlingske Tidende* 25.11.1905. Boganmeldelse sign. Br. Af C. Rasch: *Hudens sygdomme og deres behandling*.
15. *Norsk Magazin for Lægevidenskaben* marts 1903, Boganmeldelse sign. Rudolf Krefting af 3. levering af C. Rasch: *Hudens sygdomme og deres behandling*, s. 270.
16. Boas H. *De Veneriske Sygdomme. For Læger og Studerende*. København – Kristiania: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, 1919.
17. Lomholt S. *Kønssygdommene og deres Behandling*. Kortfattet fremstilling for den praktiserende læge. København: GEC Gads Forlag, 1933.
18. Lomholt S. *Hudsygdommene og deres Behandling*. Kortfattet fremstilling for den praktiserende læge. København: GEC Gads Forlag, 1934.
19. Haxthausen H. *Kortfattet Lærebog i Hud- og Kønssygdomme*. København: Ejnar Munksgaard, 1939.
20. *Dansk Dermatologisk Selskab. Festskrift i Anledning af Dansk Dermatologisk Selskabs 25-aars Bestaaen, 1898-1923*. København: MP Madsens Boghandel (Rechtwig & Tryde), 1924.
21. Jensen CE. *Erindringer om Dansk Dermatologisk Selskabs Barndoms- og Ungdomsår*. I: Reymann F. (red.) *Dansk Dermatologisk Selskab. Festskrift i Anledning af 50-aarsdagen for Selskabets Stiftelse*. København: Dyva & Jacobsens Bogtrykkeri, 1949; 20-9.
22. Kvorning SA. *Personlige bemærkninger om Dansk Dermatologisk Selskabs historie*. I: Veien NK, Frenz G, Sand Petersen C et al. (red.) *Dansk Dermatologisk Selskab 1898-1998*. København: Dansk Dermatologisk Selskab, 1998;32-45.
23. VIIIe Congrès International de Dermatologie et de Syphiligraphie Copenhague 1930. *Comptes Rendus des Seances*. Lomholt S (red.) København: Engelsen & Schrøder, 1931.
24. Haxthausen H. *Carl Emanuel Flemming Rasch in Memoriam*. I: Reymann F. ed. *Dansk Dermatologisk Selskab, Festskrift i Anledning af 50-aarsdagen for Selskabets Stiftelse*. København: Dyva & Jacobsens Bogtrykkeri, 1949;17-9.
25. *Obituary C.F. Rasch 1861-1938*. *Br J Dermatol* 1939;51:186-7.
26. Dam J, Schmidt A. *Stuegangen. Korte Diagnoser*. København: City-Forlaget, Vilh. Søborgs efft. Etabl., 1910.
27. Nexmand PH. *Dermatologen Carl Rasch og hans testamente*. *Bibl Læg* 1989;181:173-9.
28. Serup J. *Rigshospitalet, dermatologisk afd. H*. I: Veien NK, Frenz G, Sand Petersen C et al. (red.) *Dansk Dermatologisk Selskab 1898-1998*. København: Dansk Dermatologisk Selskab, 1998;64-84.
29. *Berlingske Tidende* 7.2.1921. Overlæge, Professor Rasch 60 år. s. 3.
30. Hartling O. *Den 8. dødssynd*. Frederiksberg: Eksistensen, 2020.
31. Kierkegaard S. § 2; *At man, naar det I Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der*. I: Søren Kierkegaard. *Om min forfattervirksomhed*. Synspunkter for min forfatter-virksomhed. Malanchuk G (red.) København: Hans Reitzel, 1963, s. 67-9.

Note

1. Gamle fotos i sort-hvid med forlæg til plaketten findes i et fotoalbum, der formodes at have været opbevaret på professorkontoret på afdelingen for Hudsygdomme på Rigshospitalet i et aflåst jernskab i en menneskealder sammen med konfidentielt journalmateriale med videre. Det er muligt, at dette album med originaler blev givet til professor Rasch i forbindelse med plakettens overrækkelse i 1921. Tidligere overlæge, dr.med. Susanne Ullman ved hudafdelingen har opbevaret albummet efter afdelingens lukning og rømning for inventar og venligt overdraget det til forfatterne for et år siden. Den store plakette samt mange fotografier/billeder blev fundet i et kælderrum på Bispebjerg Hospital under oprydning. Genstandene var ved nedrivning i 2014 af H-bygningen på Rigshospitalet blevet overført til Bispebjerg Hospital. Et eksemplar af den lille plakette blev tilfældigt fundet af J. Serup for tyve år siden i en kasse med bilemblemer på en veteranbiludstilling. Med plaketten i erindring bragte gennemsynet af albummet ved tilfældighed og som en åbenbaring dens forhistorie.

Summary

The Bronze Plaque in honour of Professor Carl Rasch

A centenary commemorative on the
Patron of Danish dermatology

Jørgen Serup and Henrik Permin

Danish and Nordic dermato-venereology was at the beginning of the 20th century in a stage of remarkable transmission from a specialty primarily relying on clinical observation into a new era of growth fostered by the development in modern sciences emphasizing the aetiology and pathogenesis of skin diseases.

Carl Rasch (1861-1938) had his medical degree from the University of Copenhagen in 1885. He had studied dermatology in Paris under professor Besnier. In Copenhagen, he became the leading dermatology professor at the national hospital, Rigshospitalet. He founded the Danish Dermatological Society in 1898 and the Nordic Dermatology Association in 1909. In 1921, Rasch was honoured by colleagues and friends with a bronze plaque. One side showed him studying his books. The other side showed him while examining a girl with prurigo Besnier. The special story surrounding the plaque and its development is reported with original photos used by the medallist. His interest was diagnosis and treatment up to the best standard of the time. In 1905 he published his extensive textbook on dermatology. Rasch was despite recognized leadership often challenged by Copenhagen dermatologists. He was an introvert and lonesome nature; the plaque was extended by colleagues and friends and not by the dermatology society. Rasch was honoured by several dermatology societies in the world and president of the World Congress of Dermatology in Copenhagen, in 1930. In his testament, his large fortune was granted to

the University of Copenhagen and dermatology. His 10,000-volume library was donated to his department. Rasch shall be remembered not only for his scientific and organizational merits in dermatology but also for his dedication to medical practice that is well-considered, accurate, respectful, and the right handling of the individual case. This is displayed on the now centennial plaque.

Englens Kys. Syge piger i nordisk kunst, der blev vist på Skagens Museum og Den Hirschsprungske Samling. Forskningsprojektet blev støttet af Ny Carlsbergfondet.

E-post: mbj@skagenskunstmuseer.dk

Permin, Henrik. Født 1948. Cand.med. 1974, dr.med. 1984 (*A Study of autoimmune allergic Type I reactions in rheumatoid arthritis*), speciallæge i intern medicin 1985 og i infektionsmedicin 1987. 1989-2004 overlæge på Epidemiklinik M, Rigshospitalet og 2004-2006 overlæge på Medicinsk Klinik I og 2006-2022 overlæge på Lungemedicinsk Klinik L, Bispebjerg Hospital. Fra 2022 overlæge på Tværfagligt smertecenter Næstved, anæstesiologisk afdeling, Næstved sygehus. Lektor/klinisk lærer ved Københavns Universitet fra 1987-2009. Bestyrelsesmedlem i Dansk Medicinsk-Historisk Selskab 1991-2007 og igen fra 2014-2017, sekretær 1991-2001. Medredaktør af Dansk Medicin-historisk Årbog 1998-2006 og 2013-2016. Har skrevet artikler om infektionssygdomme, immunologi og medicinhistoriske og medicinlitterære emner.

Adresse: Hasselvej 37, 2830 Virum

E-post: henrikpermin@hotmail.com

Serup, Jørgen. Født 1946. Cand.med. 1971, dr.med 1986 (KU), speciallæge i intern medicin i 1980 og i dermato-venerologi i 1986. Overlæge og professor ved de dermatologiske afdelinger i Trondheim, Norge og Linköping, Sverige, og siden 2003 overlæge ved dermatologisk afd. Bispebjerg Hospital. Har en omfattende videnskabelig produktion i det dermatologiske og medicinske fagområde. Aktiv i danske og internationale organisationer og redaktør af flere tidsskifter.